

УДК 635.63:631.527

Позняк О. В., молодший науковий співробітник

Птуха Н. І., науковий співробітник

Несин В. М., науковий співробітник

Дослідна станція «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН України

E-mail: olp18@meta.ua

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ СОРТУ ОГІРКА 'НІЖИНСЬКИЙ МІСЦЕВИЙ' НА ЙОГО ІСТОРИЧНІЙ БАТЬКІВЩИНІ

На основі сорту огірка народної селекції 'Ніжинський місцевий' у м. Ніжині (і прилеглих районах) Чернігівської області розвивався славнозвісний ніжинський огірковий промисел. У кінці XX століття (у промислових масштабах – і донині) вирощування сортів огірка ніжинського сорто типу в регіоні, як і в цілому в державі, було припинено через їх низьку стійкість проти пероноспорозу, епіфітотія якого спостерігається з кінця 80-х років минулого століття. Водночас занепадає через брак сировини і переробна промисловість, її відновлення відбувалося на основі сортів і гібридів іноземної селекції. З метою збереження сорту огірка 'Ніжинський місцевий' проводиться пошукова і селекційна робота науково-дослідними установами, що розташовані в регіоні, зокрема Дослідною станцією «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН. Так, на Селекційно-дослідній станції «Маяк» (тепер ДС «Маяк» ІОБ НААН), створеній в насінницькому радгоспі ім. Котовського в с. Крути Ніжинського району Чернігівської області за наказом Міністерства сільського господарства СРСР № 192 від 26 квітня 1974 року з метою удосконалення технології механізованого вирощування і збирання насіння овочевих культур та кормових коренеплодів в районах Полісся УРСР, з самого початку діяльності установи згідно тематичних планів проводилася науково-дослідна робота з сортом огірка народної селекції Ніжинський місцевий по вивченню різноманітних аспектів: проводилися морфологічно-

біометричний опис сортопопуляції, підтримання сорту у чистоті, селекційно-насінницька робота з сортопопуляцією.

Важливим етапом в дослідженні сорту огірка Ніжинський місцевий в сучасних умовах є його реєстрація в Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Це пов'язано з тим, що відповідно до чинного законодавства сорти, які не внесені в Реєстр, не можуть вирощуватись на території України. Отож першим кроком діяльності науковців Дослідної станції «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН було «узаконення» існування самого класичного сорту, який був виключений з Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні як такий, що втрачений в Україні. Проте на ДС «Маяк» ІОБ НААН цей сорт збережений, проводилось його первинне насінництво, тривала селекційна робота тощо. З 2009 році розпочалася робота щодо офіційної реєстрації сорту. Після здійснення усіх заходів щодо проведення науково-технічної експертизи в експертних закладах системи державного сортовипробування сорт огірка Ніжинський місцевий у 2016 році внесено до Державного реєстру (Свідоцтво про держреєстрацію № 160878 від 13.06.2016 р.), а ДС «Маяк» ІОБ НААН визнана підтримувачем сорту. В установі проводиться первинне насінництво сорту. Отже, відродження огіркового промислу на його основі – цілком реально.

УДК 635:631.527

Позняк О. В., молодший науковий співробітник,

Чабан Л. В., науковий співробітник

Дослідна станція «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН України

E-mail: olp18@meta.ua

ВІТЧИЗНЯНИЙ СОРТ СМІКАВЦЯ ЇСТІВНОГО (ЧУФИ) 'ЗАПАС'

Науково-дослідна робота селекціонерів ДС «Маяк» ІОБ НААН спрямована на широке освоєння малопоширених видів овочевих рослин, розширення їх асортименту, створення вітчизняних конкурентоспроможних, адаптованих до місцевих умов сортів. Серед них на увагу заслуговує смікавець їстівний, або чуфа (*Cyperus esculentus* L.) – єдиний культурний вид роду *Cyperus* харчова, олійна, крохмаленосна рослина з високими дієтичними та цілющими властивостями із родини Осокових (*Cyperaceae*). В Україні перші дані

про дослідження смікавця їстівного датуються серединою 30-х років минулого сторіччя.

В умовах України при вирощуванні у відкритому ґрунті рослина майже ніколи не утворює квіткові пагони, тому й розмножується бульбочками. Бульби чуфи, що утворюються на коренях, мають тверду оболонку й хрусткий м'якуш та приємний солодкуватий смак. У них висока харчова цінність. Бульби містять: 20,25% жирної олії (ліпідів), 20,35% – крохмалю, 12,28% – цукрів, 5,9% – білка. З бульбочок виготовляють харчову

олію, яка густіє при кімнатній температурі і за смаковими якостями не поступається оливковій. Олію вживають безпосередньо в їжу, використовують в кондитерській промисловості, в медицині, парфумерії, техніці. За своїми смаковими якостями вона не поступається мигдалю, арахісу та сої й легко замінює їх у кондитерських виробках. З макухи чуфи можна одержати цукор, а також крохмаль та спирт. Крім того, бульби чуфи використовують як ласощі в сирому, вареному чи смаженому вигляді, готують із них сурогат кави й какао (з пересмажених). В кондитерській промисловості із чуфи готують спеціальні сорти печива і тортів, цукерок, халви та інших солодоців.

На Дослідній станції «Маяк» ІОБ НААН в результаті проведеної селекційної роботи створено новий сорт смикавця їстівного (чуфи) 'Запас', який зареєстрований в НЦГРРУ (Свідоцтво про реєстрацію зразка генофонду рослин в Україні № 1348, № реєстрації Нац. каталогу UE 1400008).

Вегетаційний період сорту Запас триває 155 дб. Висота рослини – 45 см. Кількість листових пучків (парцел) на рослину велика – понад 150. У пучку середня кількість листків – 48. Листки зеленого забарвлення помірної інтенсивності. За формою листової пластинки лінійна. Довжина листової пластинки – 4045 см, ширина – 45 мм. Зубчатість і опушеність листка відсутні. За габітусом рослина напівпохила. Бульбочки видовжено-яйцеподібної форми, коричневого забарвлення. Горбкватість на поверхні бульбочок наявна. Середня довжина бульбочки – 2,1 см, ширина – 1,8 см. Урожайність бульбочок складає 32,9 т/га, середня маса бульбочок з однієї рослини – 350 г, середня їх кількість понад 260 штук, маса 1000 товарних бульбочок – 1560 г.

В умовах Чернігівської області рослини сорту 'Запас' цвітуть в окремі роки (поодинокі екземпляри), отже сорт розмножується виключно вегетативним способом.

УДК 635:631.527

Позняк О. В., молодший науковий співробітник,

Чабан Л. В., науковий співробітник

Дослідна станція «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН України

E-mail: olp18@meta.ua

СЕЛЕКЦІЯ МАЛОПОШИРЕНИХ ОВОЧЕВИХ РОСЛИН НА ДОСЛІДНІЙ СТАНЦІЇ «МАЯК» ІОБ НААН

Селекційна робота з малопоширеними видами овочевих рослин на Дослідній станції «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН України розпочата у 1993 році. У результаті створені сорти, що внесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, а також зареєстровані у Національному центрі генетичних ресурсів рослин України. Одержані в останні роки селекційні розробки проходять науково-технічні і кваліфікаційну експертизу в компетентних закладах Міністерства аграрної політики та продовольства України. Варто відмітити, що сорти деяких видів рослин створені в Україні вперше і на сьогодні є єдиними у Державному реєстрі сортів, придатних до поширення в Україні.

До найбільш поширених на вітчизняному ринку належать: чорнушка (нігела) сорт 'Іволга' (А.с. № 761, у Державному реєстрі з 1999 р.), чабер садовий сорт 'Остер' (А.с. № 762, 1999 р.), гірчиця салатна сорти 'Зорянка' (А.с. № 05201, 2005 р.) і 'Попелюшка' (А.с. № 08168, 2008 р.), бамія (гібіск їстівний) сорти 'Діброва' (А.с. № 0683, 2006 р.) і 'Сопілка' (А.с. № 07231, 2007 р.), індау посівний сорт 'Знахар' (А.с. № 08406, 2008 р.), петрушка сорт 'Стихія' (Патент на сорт рослин № 06358), крес-салат (хрінниця посівна) сорти 'Мереживо' (Патент на сорт рослин № 08599, 2008 р.) і 'Холодок' (Патент на сорт рослин № 06354, 2006 р.), пастернак сорт 'Стимул' (Патент на сорт рослин № 09168, 2009 р.), селера сорт 'Рома' (Патент на сорт

рослин № 06356, 2006 р.), шпинат сорти 'Красень Полісся' (А.с. на сорт рослин № 06354, 2006 р.) і 'Фантазія' (Патент № 150267, 2015 р.), салат сорти 'Ольжич' (Свідоцтво про держ. реєстрацію № 04887, 2001 р.), 'Сніжинка' (Свідоцтво про держ. реєстрацію на сорт рослин № 04890, 1999 р.), 'Золотий шар' (Свідоцтво № 04889, 2001 р.), 'Дивограй' (А.с. на сорт рослин № 0682, 2006 р.), 'Годар' (Свідоцтво № 04888, 1999 р.), 'Шар малиновий' (Свідоцтво № 04891, 2001 р.), салат посівний ромен сорт 'Скарб' (Патент № 150238, 2015 р.), васильки справжні сорти 'Рутан' (Свідоцтво про державну реєстрацію на сорт рослин № 04883, 2004 р.), 'Перекотиполо' (Свідоцтво № 04882, 2004 р.), 'Сяйво' (Свідоцтво № 04881, 2004 р.), цибуля шніт (скорода, трибулька) сорт 'Ластівка' (Патент № 140755, 2014 р.), цикорій кореневий промисловий сорт 'Цезар' (Свідоцтво про державну реєстрацію сорту № 110192, 2011 р.), портулак городній сорт 'Світанок' (Патент № 150768, 2015 р.), мангольд (буряк листовий) сорт 'Кобзар' (Патент № 1502739, 2015 р.) та інші.

Створені на ДС «Маяк» ІОБ НААН сорти конкурентноздатні на ринку, відповідають вимогам, що висуваються до сучасних інноваційних селекційних розробок в овочівництві і рекомендовані для впровадження в усіх зонах України. Сфери освоєння: сільськогосподарські підприємства різних форм власності та господарювання, що займаються вирощуванням і збутом овочевої продукції та приватний сектор.